

Karen Ida Dannesboe

Børn mellem skole og familie

– intensiveret engagement og sensitive navigationer

Resumé

Artiklen bygger på en ph.d.-afhandling om skole-hjem-relationer og børns hverdagsliv. Gennem et etnografisk studie af børns hverdag i og på tværs af skole og familie fokuserer afhandlingen på, hvordan relationer mellem skole og familie såvel som børns identiteter skabes gennem børns, forældres og læreres praksisser, forventninger og fornemmelser. Afhandlingens analyser viser, at skolens forventninger til familien fordrer et intensiveret engagement i familien, og får betydning internt i familierne såvel som for børns oplevelse af at lykkes eller mislykkes i skolen.

Nøgleord: skole-hjem-samarbejde, børns hverdagsliv, familie, magt, subjektivering, materialitet, affekt

Med afsæt i etnografisk feltarbejde udforsker artiklen børns hverdagsliv i og på tværs af skole og familie. Ved at undersøge de komplekse og alsidige relationer, der etableres mellem skole og familie fremanalyseres de forventninger, som skolen retter mod familien samt den betydning det har for børns oplevelse af eget skoleliv og deres identitet som skolebørn. Artiklen er en lettere omarbejdet udgave af forsvaret for min ph.d. afhandling "Passende

Engagement og (u)bekvemme skoleliv – et studie af børns navigationer mellem skole og familie" (Dannesboe 2012) og følger derfor grundlæggende forsvarets struktur. Indledningsvist introduceres afhandlingens undren og problemstilling, derefter opridses det metodiske og teoretiske afsæt og endelig udfoldes nogle af afhandlingens centrale analytiske pointer. I lighed med forsvaret indledes med nedslag i afhandlingen empiriske materiale:

Johan står og taler med sine forældre. Rundt om dem er der en summen af stemmer fra andre børn og forældre, der lavmælt taler sammen eller bevæger sig rundt mellem de borde, som er opstillet rundt omkring i skolens bibliotek. Der er skole-hjem-samtaler, og ved bordene sidder klassens lærere og taler med børn og forældre. Johans forældre griner og joker med, at de bare må over og tale med idrætslæreren. Johan siger, at idrætslæreren er optaget, og de ikke behøver at tale med ham. Forældrene griner og spørger, om det er fordi han glemmer sit idrætstøj. Lidt efter siger Johans far begejstret, at der nu er ledigt. Johan bevæger sig modvilligt over til idrætslæreren. Johan griner lidt og vrider sig på stolen, da idrætslæreren påpeger, at han tit glemmer sit idrætstøj. Læreren fortæller mere om idræt og Johans deltagelse, og flere gange spørger Johans mor Johan, om han er enig med læreren. Det er han, svarer han, men ser lidt beklemmt ud. Efterpå

forklarer han mig, at han altid får sommerfugle i maven, når hans forældre skal tale med lærerne, og at han føler sig 'bustet', når lærerne beretter om ham til forældrene.

Når Johan kommer hjem fra skole, smider han skoletasken i entréen og skynder sig op på sit værelse. Ofte spiller han computerspil. Skoletasken kommer kun med op på værelset, når han laver lektier, ellers står den klar nede ved hoveddøren, altid fyldt med alle hans skoleting, så han ikke behøver pakke tasken, forklarer han mig. Skolelivet er som regel ikke noget, han bringer på banen derhjemme, for som han siger: "Det er ligesom min skole, og så er det deres [forældrenes] arbejde og vores hjem". Af og til hænder det, at Johans mor går i hans skoletaske, får at se om der er 'post' fra skolen. Ifølge Johan betyder det også, at han, til hans irritation, bliver sat til at rydde op i sin skoletaske, og at skolen så at sige ikke bliver i skoletasken.

Skole-hjem-samarbejde, forældreinvolvering og øget forældreansvar er i disse år omdrejningspunkt for politiske diskussioner og offentlige debatter om Folkeskolen. Skolens interesse for forældrene har siden 1950'erne udmøntet sig i en række institutionaliserede praksisser, såsom forældremøder og skole-hjem-samtaler. I de senere år er disse praksisser suppleret af nye tiltag som elevplaner og forældreintra, der udvider palletten af kommunikationsmuligheder mellem skole og familie. Interessen for forældrene er således ikke ny, men har gennem årene ændret karakter i form af større krav om forældres aktive medvirken i deres børns skolegang (Knudsen 2010, Ravn 2008). Selvom det er børnene og deres skoleliv, som er omdrejningspunkt for skolens interesse i familien, er der en udpræget stilhed omkring børnene. Måder hvorpå forholdet mellem skole og familie betinger børns hverdag såvel som børns aktive medvirken i etablering af skole-hjem-relationer er stort set fraværende i den uddannelsespolitiske debat, indenfor skoleområdet såvel som i forskningsmæssige sammenhænge. Det er dette fravær af børn som andet end objekt for voksnes inte-

resser og samarbejde, der har været afsæt for afhandlingens fokus på børns perspektiver i studiet af relationer mellem skole og familie. Hvordan er det Johan og andre børn bliver gjort til genstand for voksnes vurderinger, når skolen informerer forældrene om dem til skole-hjem-samtalen? Eller når Johans mor kigger efter post fra skolen i skoletasken? Og hvordan er det at være skolebarn i disse sammenhænge, når man som Johan vrider sig på stolen til skole-hjem-samtalen eller når hans mor med kravet om oprydning i skoletasken bringer skolen ind i familien? Det er nogle af de spørgsmål som jeg udforsker i afhandlingen.

Med interessen for forholdet mellem skole og familie skriver afhandlingen sig ind i skole-hjem-forskningen. Afhandlingen er især inspireret af de mere kritiske studier, der beskæftiger sig med historiske ændringer i forholdet mellem skole og familie (fx Knudsen 2010, Ravn 2008, Popkewitz 2001) samt forældres forskellige vilkår og strategier i mødet med skolen (fx Crozier & Reay, 2005; de Carvalho, 2001, 2009; Lareau, 1989; Palludan, 2012; Reay, 2005). Ved at udforske skole-familie relationer som de etableres mellem børn og voksne og inddrage børns perspektiver bidrager afhandlingen med nye perspektiver på forholdet mellem skole og familie. Med dette fokus på børns perspektiver skriver jeg mig ligeledes ind i den nyere barndomsforskning¹, der bl.a. inddrager børns erfaringer og oplevelser i studiet af barndommen (Corsaro, 2005; Gulløv, 1999; Højlund, 2002; James, et al., 1999; James & Prout, 1997; Kampmann, 2003; Mayall, 1994; Montgomery, 2009; Palludan, 2007; Prout, 2005; Thorne, 1993). Som de empiriske eksempler indikerer, betyder det

1 Antropologien, sociologien og socialpsykologiske studier har i væsentlig grad bidraget til udviklingen af det, der ofte betegnes som det nye barndomsparadigme. Et paradigme der har udviklet sig siden 1980'erne som en kritik på udviklingspsykologiske børnestudier og gennem en øget interesse for at forstå børn som selvstændige aktører.

for det første, at jeg interesserer mig for, hvordan børn og deres skoleliv gøres til genstand for voksnes forestillinger og forventninger. For det andet betyder det, at jeg fokuserer på, hvordan børn agerer i forhold til voksnes forventninger til dem og de implikationer det har for børns skoleerfaringer og forståelser af sig selv som skolebørn. Det har gør jeg gemmen følgende spørgsmål:

- Hvordan etablerer børn, forældre og lærere relationer mellem skole og familie?
- Hvordan navigerer børn i forhold til læreres og forældres forestillinger og forventninger til dem og deres skoleliv?
- Hvordan oplever børn deres skoleliv og forstår sig selv som skolebørn i denne kontekst?

I det følgende vil jeg komme nærmere ind på det empiriske materiale og arbejdet med den analytiske optik og derefter trække nogle af afhandlingen centrale pointer frem om passende engagement, forældres sensitive bestræbelser samt børns navigationer og bekvemme og ubekvemme skoleliv.

Et etnografisk studie

Empirien er genereret gennem et længerevarende etnografisk feltarbejde i en 6/7. klasse i en Københavnsk folkeskole². Når skoleklassen har været omdrejningspunkt for feltarbejdet er det fordi, skole-hjem-samarbejde typisk organiseres omkring skoleklassen her i Danmark. Det sker gennem tiltag som klasseforældremøder, skole-hjem-samtaler, der retter sig mod klassekollektivet og det enkelte barn og dets forældre. Jeg har således arbejdet med deltagerobservationer i både formelle skole-hjempraksisser og andre sociale arrangementer på skolen, såvel som observeret og været en del af børnenes skolehverdag på skolen. Feltarbejdet

blev efterhånden udvidet gennem besøg hos nogle af familierne i forbindelse med interview af forældrene. Udover mange uformelle samtaler med børn, lærere og forældre har jeg foretaget i alt 52 interview med henholdsvis 3 lærere, 14 forældre og 24 børn – de fleste af børnene er interviewet flere gange. Desuden lod jeg børnene fotografere deres skoleliv og har efterfølgende brugt deres fotografier i mine børneinterview.

Magt, subjektivering, materialitet og affekt

Udviklingen af den analytiske optik er foregået sideløbende med feltarbejdet og gennem teoretiske begrebslæsninger. Afhandlingens analytiske optik er oparbejdet med inspiration fra teoretikere som Michel Foucault, John Law og Brian Massumi. Jeg har herigennem etableret et analytisk blik på, hvordan relationer og identiteter skabes gennem hverdagens hændelser, materialiteter, stemninger, fornemmelser og følelser. Heri har jeg eksperimenteret med nye måder at kombinere et magt- og subjektiveringsperspektiv med en opmærksomhed for det materielle og affektive. Med dette afsæt har jeg analyseret skole-familie relationer og skolebørnstilblivelser gennem en dobbelt optik, der zoomer ind på børns såvel som forældres og læreres perspektiver. Mens afhandlingen rummer detaljerede redegørelser og refleksioner over den analytiske ramme og oparbejdningen heraf (se Dannesboe, 2012) berøres dette kun ganske kort i det følgende.

Den analytiske optik tager afsæt i Foucaults senere arbejder om magt og subjektivering (Foucault, 1983, 1991, 1997). Gennem min læsning af Foucault analyserer jeg styrings- og subjektiveringsprocesser i det hverdagsliv, som leves af børn og voksne. Flere væsentlige studier identificerer med afsæt i Foucault centrale diskurser om skole-familie forhold gennem analyser af politiske og pædagogiske tekster (Brembeck, et al., 2004; Hermann, 2007; Hultqvist & Dahlberg, 2001; Knudsen, 2010;

2 For uddybning af metodiske overvejelser og refleksioner se (Dannesboe 2012)

Krejsler, 2007; Kryger, 2008; Kryger & Ravn, 2009; Popkewitz, 2001, 2003; Popkewitz & Brennan, 1998). I modsætning til disse studier er udgangspunktet for mine analyser hverdagens små hændelser i relation til det at gå i skole. Afsættet for min læsning af Foucault er således et ønske om at “studere barndommen nedefra” (Gullestad i Højlund, 2002:22). Hermed deler jeg en ambition med en række studier, der i analyser af børn og unges hverdagsliv i relation til uddannelsesområdet kobler et Foucault-inspireret perspektiv sammen med etnografiske studier, og derved flytter fokus fra udelukkende abstrakte diskurser til hverdagens konkrete hændelser og sammenhænge (Dannesboe & Rasmussen, 2004; Juelskjær, 2009; Koføed, 2003; Staunæs, 2004; Youdell, 2006). Det giver på den ene side anledning til at zoome ind på, hvordan børn og deres familier gøres til objekter for skolens forståelser af dem som skolebørn og skolefamilier og til at identificere de passende og upassende måder at agere på som skolebarn og skolefamilie. Og på den anden side bidrager det til at fokusere på, hvordan børn identificerer sig selv i denne kontekst, dvs. hvordan børnene forholder sig til og agerer i forhold til de voksnes krav til dem.

Samtidig har mødet med felten kaldt på andre teoretiske læsninger, der kunne raffinere det teoretiske udgangspunkt. Undervejs i feltarbejdet blev jeg opmærksom på, hvorledes etablering af relationer mellem skole og familie på flere måder foregik omkring eller ligefrem gennem materielle objekter såsom skoletasker, skolebøger, borde og stole. En opmærksomhed som blev yderligere skærpet gennem børnenes fotografier af deres skoleliv. Parallelt gav læsninger af blandt andre John Law (1994, 1999, 2007) og hans arbejde med aktør-netværks teori anledning til en analytisk fokusering på materielle objekters medvirken i etablering af relationer mellem skole og familie, fx hvordan en skoletaske henslængt i entreen på den ene side bidrager til at skolen

kan parkeres i entreen og på den anden side muliggør at skolen ‘popper op’ derhjemme, når en mor snubler over skoletasken eller går i tasken efter post. Denne analysestrategi munder blandt andet ud i en analyse af skolens materialisering i familien, der sætter fokus på den betydning materielle objekter får i børns og forældres arbejde på at skabe eller begrænse relationer til skolen.

I løbet af feltarbejdet blev jeg desuden optaget af skiftende stemninger og følelsesudtryk, som var en del af børnenes skoleliv, og som ofte var knyttet til børnenes handlinger og kropslige bevægelser og de voksnes restriktioner af disse. Som Johan der vrider sig på stolen og ser beklemt ud til skole-hjem-samtalen, eller den irritation han giver udtryk for, når hans mor bringer skolen op derhjemme. For at forfølge og skærpe disse empiriske iagttagelser i analysearbejdet har jeg ladet mig inspirere af den canadiske filosof Brian Massumis arbejde om affekt (Massumi 2002)³. Udover at fremhæve det sansede og sensitive i styringsprocesser, har jeg desuden operationaliseret det affektive i begrebet om at navigere (Massumi & Zournazi, 2002). Et begreb der betoner, hvordan skole-familie relationer såvel som børnenes identiteter som skolebørn skabes gennem børns bevægelser qua deres erfaringer, fornemmelser og følelser i forhold til det at gå i skole og de voksnes krav hertil. I afhandlingen fremstilling betyder det, at jeg forfølger et børneperspektiv ved at identificere børnenes differentierede navigationer i og på tværs af skole og familie. Kort sagt har vekselvirkninger mellem empiriske iagttagelser og

3 Massumi er eksponent for en række nyere studier, der sammenfattende kan betegnes som den affektive vending. Denne affektive vending har i de senere år udviklet sig i og på tværs af flere fagfelter og repræsenterer studier inden for antropologi, sociologi, cultural studies, psykologi, humangeografi samt medie- og kommunikationsvidenskab. Betegnelsen ‘den affektive vending’ skal snarere forstås som affektive vendinger, idet der ikke er tale om én retning, men forskellige teoretiske vendinger mod det affektive (Seigworth & Gregg, 2010)

teoretiske læsninger været med til at skærpe blikket i felten såvel som i læsningen af empirien og dannet grundlag for at udvælge og fremhæve centrale tendenser og mønstre som præsenteres i analyserne.

Skolefamiliens passende engagement

I min afhandling viser jeg, hvordan skolens forventninger til skolefamilien tager form som en forventning om passende engagement. Med Foucaults (Foucault 1983) forståelse af styring som handling på egne og andres handlemuligheder, udfolder jeg, hvorledes lærerne gennem særlige vokabularer og implicite såvel som eksplicite henstillinger til fx skole-hjem-samtaler eller gennem forældreintra søger at forme, regulere og korrigere forældre og børns ageren som skolefamilier, såvel som familiens relation til sig selv som skolefamilie. Herigenem markerer skolen, hvad der er passende og upassende måder at agere på som skolefamilie.

I tråd med andre studier (bl.a. Crozier & Reay 2005, Knudsen 2010, Kryger & Ravn 2009), der peger på, at forældre i Danmark såvel som andre vestlige lande i stigende grad tildeles et større ansvar for deres børns skolegang, peger mit studie på, at vore dages skolefamilier ikke kun forventes at være informerede om, men aktivt engagerede i børnenes skoleliv. En central pointe i afhandlingen er, at passende engagement ikke blot handler om at deltage i det såkaldte skole-hjem-samarbejde, men om at gøre skolen til en betydelig del af familiens hverdag. Denne tendens understøttes af nye tiltag såsom forældreintra. Det er ikke længere nok at læse et nyhedsbrev en gang om måneden. Nu bør man som forældre orientere sig på forældreintra til dagligt ved at 'klikke' sig ind på skolen hjemmefra og være parat til at agere i forhold hertil. Man kan sige, at skolen herigennem søger at intensivere familiens relation til skolen idet skolen forventer at forældre konstant er 'på' som skoleforældre og gør skolen til et centralt omdrejningspunkt i familiens hverdag. Det kommer fx til udtryk,

når forældre opfordres til at tjekke, tilskynde og medvirke til, at børnene laver lektier og følger med i skolearbejdet. Herigennem udpeges forældre til at agere som en slags uofficielle læringsassistenter for deres børn og gøre familien til et anneks for skolens læringsrum. Desuden udpeges forældrene som ansvarlige for deres børns opførsel i skolen, dvs. som problemløserne for konflikter og problematikker som skolen vurderer er væsentlige i skolen, men som familierne må arbejde på hjemme. Familiens engagement i skolen skal således finde sted i familien men virke i skolen. I denne sammenhæng tildeles børnene en ambivalent rolle. På den ene side forventes de at agere selvstændigt og tage ansvar for egen læring. På den anden side bliver de anset som uselvstændige og som nogle der behøver voksenregulering.

Forventningerne om engagement har en differentierende karakter, i det familierne opdeles i de der formår at demonstrere passende engagement og de som ikke gør – eller som en af lærerne formulerede det, så er der familier hvor 'det kører' og familier, der 'må tage sig sammen'. Her er der to ting, som jeg vil fremhæve. For det første er det tydeligt, at familierne i dette studie primært bedømmes på børnenes præstationer i undervisningen og opførsel i skolen. I skolens logik bliver børnenes ageren således et udtryk for familiens engagement. Når familien vurderes som passende engageret italesættes familiens hverdag ikke, men det tages for givet, at familien engagerer sig i skolen derhjemme. Andre familier italesættes derimod som utilstrækkelige, som nogle der ikke udviser passende engagement. Det sker fx, når lærerne til skole-hjem-samtaler problematiserer nogle børns arbejdsindsats og opfordrer deres forældre til at 'gøre noget ud af lektierne', dvs. dedikere tid og kræfter på børnenes skoleindsats. Her er det karakteristisk, at familierne selv bliver set som løsning på de problemer som skolen identificerer hos dem. De bliver bedt om at være mere 'på' og konkret gribe ind i børnenes skoleliv.

Her er det væsentligt at tilføje, at disse subtile differentieringer af børn og deres familier ikke skal ses som en bevidst strategi eller ønske fra lærernes side, men må ses i lyset af en historisk udvikling, hvor skolen i stadig større grad forsøger at inddrage forældrene i skolen. Afhandlingens særlige bidrag i den henseende er at pege på intensiveringen af dette forhold, de subtile differentieringer af familie, som dette implicerer og, som jeg vil udfolde i det følgende, den betydning det får internt i familierne.

Forældre som sensitive seismografer

Flere af afhandlingens analyser kredser om familiernes hverdag, og om de måder, hvorpå skolen inkluderes, nedtones, afgrænses af børn såvel som forældre. Selvom børnenes skole må indpasses mellem familiens øvrige aktiviteter, så er det tydeligt, at skolen præger familiernes organisering af hverdagen og tillægges betydning i familien, når forskellige aspekter vedrørende børns skolegang aktualiseres. Mit studie viser, at skolens krav og forventninger præger forældres og børns orienteringer, og selvopfattelser og at hverken forældre eller børn agerer uafhængigt af hinanden i deres håndtering af børnenes skoleliv.

Mange forældre organiserer familiens hverdag i forhold til børns skole- og/eller institutionsliv ligesom forældres opdragelsespraksisser orienterer sig mod børnenes institutioner (Bach 2011, de Carvahlo 2009, Kousholt 2011, Lareau 2003). Således forholder det sig ligeledes blandt forældrene i dette studie, der på mange måder bestræber sig på at håndtere børnenes skoleliv. Forældrene agerer som det jeg betegner som sensitive seismografer, hvilket betyder, at de konstant arbejder på at fornemme og sensitivt screene børnenes håndtering af skolelivet. Forældrene i mit studie taler således om at 'have føling med' eller 'at have fornemmelse for' deres børns skolesituation og de føl(g)er opmærksomt med i børnenes skoleliv og velbefindende. Forældrenes bestræ-

belser og sensitivt arbejde afstemmes dels ud fra deres erfaringer med og fornemmelse for deres børn og børnenes skolesituation, dels ud fra den viden, som de får fra lærerne til skolehjem-samtaler og i nyhedsbreve. Under påskud af om der nu er 'post' fra skolen går flere forældre fx i børnenes skoletasker, 'for at snuse lidt rundt' som en af forældrene kalder det. Muligheden for, at der ligger et nyhedsbrev fra lærerne og skoletaskens fysiske tilstedeværelse inviterer så at sige til at orientere sig om børnenes skoleliv, screene og vurdere børnene og herigennem bringe skolen ind i familien. Forældre og skoletasker skaber så at sige et socialt rum i familien, hvor børnene vurderes og reguleres i forhold til deres skolegang og trænes i at være forberedte på skoledagen i morgen, dvs. i forhold til at pakke skoletaske, huske skoleting og lave lektier.

Bestræbelserne på at håndtere børnenes skoleliv er desuden præget af forældrenes tilpasning til skolen og deres tillid til lærerne (se også Palludan 2012). Eksempelvis er det karakteristisk, at forældrene tilpasser sig og støtter skolens lektieagenda ved at agere som organisatorer og tidsforvaltere, der skaber tid og rum for lektier. Mit studie viser med al tydelighed, at forældrenes egne erfaringer med børnenes skoleliv og skolens vurderinger af deres børn skaber meget forskellige situationer i familierne. I Johans familie, er det eksempelvis karakteristisk, at Johans mor sjældent blander sig i, hvordan han til dagligt håndterer sit skoleliv. Det skyldes ikke manglende interesse, men tiltro til at han er i stand til at passe sin skole. En tiltro, som på mange måder er baseret på skolens vurdering af Johan. Så længe tilbagemeldingerne fra lærerne er positive, ser Johans mor ingen grund til at blande sig. I andre familier er situationen en ganske anden. Eksempelvis hos Dennis og hans mor. Her er Dennis skoleliv kilde til konstant bekymring. Bekymringerne drejer sig om de faglige udfordringer som Dennis oplever, hans mors egne vanskeligheder med at klare disse udfordringer

og de frustrationer som lektiesituationerne ofte skaber i familien. Skolens problematisering af Dennis som urolig og ofte involveret i konflikter giver ligeledes anledning til bekymring. Dennis mor betegner selv håndteringen af Dennis skoleliv som en kamp og insisterer på at tage en dag af gangen, for ikke at få 'et nervesammenbrud', som hun formulerer det. For Dennis mor er det en lettelse når nyhedsbrevene fra lærerne ikke handler om Dennis og hans venner i skolen og hun således ikke føler sig nødsaget til at skælde Dennis ud for hans opførsel i skolen.

Håndtering af børnenes skoleliv i forhold til skolens fordringer om engagement er således præget af forskellige arbejdsintensiteter og bekymringer. Selvom forældrene i stor udstrækning forsøger at have tillid til lærerne bliver denne tillid udfordret, når forældre, som fx Dennis mor, oplever, at lærerne i særlig grad problematiserer deres børn også når det i deres optik ikke altid synes berettiget.

Børns differentierede navigationer

Børnenes navigationer er et centralt omdrejningspunkt i afhandlingen. På baggrund af Massumis forståelse af affekt handler det at navigere om, hvordan individer eller grupper bevægelser og muligheder for at agere kontinuerligt skabes i hverdagens hændelser gennem relationer til steder, mennesker og genstande. Handlekapaciteterne skabes i de måder, hvorpå individer eller grupper bliver kropsligt og følelsesmæssigt berørt af disse relationer, de erfaringer der bringes i spil, og gennem en fornemmelse for, hvordan man kan agere (Massumi 2002, Massumi & Zournazi, 2002). Gennem afhandlingens analysekapitler peger jeg på, hvorledes skolehverdagen og familiernes håndtering af skolen skaber forskellige navigationsmuligheder for børn. Og jeg viser, hvordan børnene i dette studie hele tiden må forholde sig til den potentielle kontakt, der er mellem skolen og familiens voksne, og have forståelse for, hvorledes de

kan agere i skolen såvel som i familien, når livet i og på tværs af familie og skole gøres til genstand for voksnes interesser og interaktioner.

Allred, David & Edwards betoner i et studie af britiske børn, hvorledes børn arbejder på at forbinde og adskille deres liv i henholdsvis skolen og familien (Allred et al. 2002). Mine analyser viser, hvordan danske børn aktivt er medvirkende til at etablere og nedtone sammenhænge mellem skolen og familien. I forhold til hverdagen i familien viser mit studie således, at mange børns navigationer handler om to modsatrettede, men dog samtidige tendenser til at inddrage eller udelukke forældrene fra dele af deres skoleliv. Det kan være at inddrage forældrene i lektier eller løsning af problemer, men det kan ligeledes være bestræbelser på at undgå, at visse episoder i skolen aktualiseres i familien og dermed fører til konflikter og skaber et ubehag i form af forældrenes skældud, skuffelse eller mistet tillid. At 'glemme' et nyhedsbrev på bunden af skoletasken kan være en strategi for at opretholde forældrenes forestilling, om dem som skolebarn eller i hvert fald undgå at lærernes problematisering af dem som skolebørn eventuelt skaber konflikter med forældrene. Børnene navigationer i familien viser, at deres inddragelses og udelukkelsesstrategier på mange måder reflekterer deres erfaringer fra skolen såvel som erfaringer med forældrenes reaktioner på deres skoleliv og den mulige kontakt mellem lærere og forældre.

Bekvemme og ubekvemme skoleliv

Børnenes navigationer i forhold til skolen og familien og den mulige kontakt herimellem er med til at producere kvalitativt forskellige erfaringer med og fornemmelse for det at gå i skole såvel som for sig selv som skolebarn. Disse kvalitative forskelle tegner konturerne af det, jeg betegner som bekvemme og ubekvemme skoleliv. De bekvemme og ubekvemme skoleliv skal forstås som navigationernes affektive

toninger, som et kontinuum af børnenes kvalitativt forskellige erfaringer og fornemmelser for at gå i skole og de dertil knyttede forståelser af sig selv som skolebarn i forhold til de krav og forventninger, som de mødes med fra henholdsvis lærere og forældre.

For en stor gruppe af de børn, jeg har studeret, kan skolelivet overordnet karakteriseres som bekvemt. Det er en gruppe af børn, hvor små nuancer i deres navigationer i overvejende grad er kendetegnet ved fornemmelse af at lykkes som skolebarn. Disse børn oplever, læreres og forældres fordringer om at agere selvstændigt og udvise ihærdighed i skolen som overkommelige, ukomplicerede og i overvejende grad uproblematiske. Ligeledes bliver de bekræftet i, at de agerer i overensstemmelse med lærernes forventninger, når de roses i timerne eller til skole-hjem-samtaler for præstationer i skolen eller for deres sociale engagement i klassen. Eftersom de ofte bliver anset for at tilhøre gruppen af familier, hvor det bare 'kører', bliver børnenes egne bestræbelser hjemme eller forældrenes deltagelse i deres skoleliv sjældent italesat. Overordnet set formår denne gruppe børn at agere i skolelivet uden at påkalde sig lærernes eller forældrenes opmærksomhed i særlig grad. Dette skaber en oplevelse af at kunne agere selvstændigt og ubesværet i skole-familierelationerne og en følelse af at 'være god nok', som et af børnene formulerede det.

For en mindre gruppe børn i studiet tegner der sig et billede af ubekvemme skoleliv. Det ubekvemme handler om, at have en fornemmelse af at mislykkes i skolen og være utilstrækkelig som skolebarn. For disse børn vækker skolen følelser af mismod, frustration og ked-af-det-hed og de taler om at 'miste modet', 'ikke blive forstået' af lærerne og om, at de 'aldrig kan gøre det godt nok', selvom de prøver. Deres erfaringer fra skolen er karakteriseret ved en oplevelse af at blive kritiseret, skældt ud og udpeget som nogle, der ikke yder nok i skolen og ikke opfører sig i overensstem-

melse med skolens orden. Følelsen af at være mislykket eller utilstrækkelig har konsekvenser for børnenes måder at håndtere skolelivet. For det første undgår de på flere måder deltage i undervisningen (de kan jo alligevel ikke gøre det godt nok) og for det andet forsøger de ofte at undgå at bringe deres skoleliv op i familien.

Det netop er disse børn, som lærerne problematiserer over for forældrene til skole-hjem-samtaler, og som i skolehverdagen bliver mindet om, at de må bestræbe sig yderligere på at demonstrere vilje til at lære og udvise god opførsel i skolen. Det er også primært disse børn, for hvem familien får relevans i skolehverdagen, når forældrene udpeges til potentielle straffefigurer overfor børnene. Og det er som oftest også disse børn, forældrene må opdrage og hjælpe til at agere som skolebørn, vel at mærke ud fra lærernes forestillinger om passende engagement. Man kan sige, at relationerne mellem skole og familie i særlig grad skærpes for disse børn. Det sker i skolehverdagen såvel som i familien, hvor skolelivet ofte opleves som skrøbeligt eller uoverkommeligt. For flere af disse børn kommer relationen til skolen til at være et møjsommeligt arbejde på at håndtere og begrænse de frustrationer og vanskeligheder, som erfaringerne fra skolehverdagen og skolens krav til børn og forældre skaber i børnenes familieliv.

Analyserne peger således på, at børnenes navigationer, deres bestræbelser og de følelser og kropslige erfaringer, som de får i skolelivet, samt skolelivets genklang i familien skaber differentieringer i børnenes forståelser af sig selv som tilstrækkelige eller utilstrækkelige, som vellykkede eller mislykkede skolebørn.

Skole-familie relationer og børns hverdagsliv

Ved at bevæge sig i krydsfeltet mellem barn- og voksensforskningen og skole-hjemforskningen skærper afhandlingen forståelsen af, at relationer mellem skole og familie skabes på mangfoldige måder i skolehverdagen såvel

som i familielivet. Studiet viser, at relationerne etableres gennem børns såvel som voksnes relationsarbejde i og omkring børnenes skoleliv, og at disse relationer langt fra kan reduceres til de praksisser, der har opnået status som skole-hjem-samarbejde.

Set i en bredere kontekst tydeliggør afhandlingens analyser, hvordan institutionaliseringen af barndommen og en statslig interesse for familien stiller stadig større krav til nutidens skolefamilier. Institutionaliserings af barndommen, især gennem de sidste 30 år, har bevirket at børn i stadig større grad tilbringer tid uden for familien, og at de offentlige institutioner, som fx skolem, har overtaget en række opdragelsesopgaver fra familien (Hultqvist & Dahlberg, 2001; Rasmussen, 2009). I forhold hertil viser afhandlingen, at institutionaliseringen følges af forventninger om at børn og forældre gensidigt engagerer sig selv og hinanden i skolen og gør skolen til et centralt omdrejningspunkt i familiens dagligdag. Selvom institutionaliseringen har betydet, at børns liv splittes op i forskellige institutionelle sammenhænge, så fremgår det af afhandlingen, at interessen for familien samtidig skærpes og stiller krav til, hvordan familien bør agere som skolefamilie i dagligdagen. Man kan sige, at skolens interesse for familien og forventningen om et intensiveret engagement er med til at skabe et grænseløst skoleliv, der i lighed med det grænseløse arbejde, gør skolen til noget, som børn og forældre hele tiden må forholde sig til i familiens hverdag. Afhandlingens analyser viser, hvordan det får betydning i børns hverdagsliv – for hverdagen internt i familien og for børnenes identiteter som skolebørn.

På trods af, at det, der ofte betegnes som skole-hjem-samarbejde, udlægges som en nødvendighed for børns succes i skolen i uddannelsespolitiske sammenhænge såvel som inden for skoleområdet, så viser afhandlingen, at skole-familie-relationernes differentierende karakter på nogle måder får den modsatte effekt. Frem for 'skolesucces' skaber relationer

mellem skole og familie bekymringer, frustrationer og øget arbejdsintensitet især blandt de familier, der i skolens øjne må 'tage sig sammen', ligesom relationerne bidrager til nogle børns oplevelse af sig selv som mislykkede skolebørn.

Litteratur

- Allred, P., David, M., & Edwards, R. (2002). Minding the gap. Children and young people negotiating relations between home and school. In R. Edwards (Ed.), *Children, Home and School. regulation, autonomy or connection?*. London: Routledge/Falmer.
- Bach, D. (2011). *Overskudsfamilier. Om opdragelse, forbundethed og grænsesætning blandt velstående familier i Danmark*. Ph.d. afhandling, Aarhus Universitet, København.
- Brembeck, H., Johansson, B., & Kampmann, J. (Eds.). (2004). *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Frederiksberg: Roskilde University Press.
- Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Crozier, G., & Reay, D. (Eds.). (2005). *Activating Participation. Parents and teachers working towards Partnership*. Stoke on Trent: Trentham books.
- Dannesboe, K.I. (2012). *Passende engagement og (u)bekvemme skoleliv. Et studie af børns navigationer mellem skole og familie*. ph.d. afhandling. Aarhus Universitet
- Dannesboe, K. I., & Rasmussen, L. R. (2004). *Europa under huden. Et etnologisk studie af europæisk integration i hverdagen*. Sølvmedaljeafhandling, Københavns Universitet.
- de Carvalho, M. E. (2001). *Rethinking Family-School Relations. A Critique of Parental Involvement in Schooling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- de Carvalho, M. E. (2009). Homework, Gender and Family-School Relations. In R. Deslandes (Ed.), *International Perspectives on Student Outcomes and Homework*. London & New York: Routledge.
- Foucault, M. (1983). Afterword. Subject and Power. In H. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.),

- Michel Foucault – Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1991). Governmentality. In Burcell, et al. (Eds.), *The Foucault Effect – Studies in Governmentality* (pp. 87-104). Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1997). Technologies of the self. In P. Rabinow (Ed.), *Ethics – Subjectivity and Truth*. London: Penguin Books.
- Gulløv, E. (1999). *Betydningsdannelse blandt børn*. København: Gyldendal.
- Hermann, S. (2007). *Magt og oplysning. Folkeskolen 1950-2006*. København: Unge Pædagoger.
- Hultqvist, K., & Dahlberg, G. (Eds.). (2001). *Governing the Child in the New Millennium*. New York & London: RoutledgeFalmer.
- Højlund, S. (2002). *Barndomskonstruktioner. På feltarbejde i skole, SFO og på sygehus*. København: Gyldendal Uddannelse.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1999). *Den teoretiske barndom*. København: Gyldendal.
- James, A., & Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Juelskjær, M. (2009). "En ny start". *Bevægelser i gennem tid, rum, krop og sociale begivenheder via begivenheden skoleskift*. Ph.d. afhandling, Aarhus Universitet.
- Kampmann, J. (2003). Barndomssociologi – fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør. *Dansk Sociologi*, vol. 14(2), 79-93.
- Knudsen, H. (2010). *Har vi en aftale? Magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Kofoed, J. (2003). *Elevpli. Inklusions-ekslusionsprocesser blandt børn i skolen*. Upubliceret ph.d. afhandling, Danmarks Pædagogiske Universitet, København.
- Kousholt, D. (2011). *Børnefællesskaber og familieliv. Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Krejsler, J. (2007). Elevplanen mellem refleksion og kontrol. In L. Moss (Ed.), *Nye sociale teknologier i folkeskolen*. Frederikshavn: Dafolo.
- Kryger, N. (2008). Fra Dialog-spil til forældrekontrakt: Semantisk analyse af retorikker om skolehjem samarbejde i policy tekster i perioden 1991 til 2007. In N. Kryger, et al. (Eds.), *Midtvejsrapport. Skole-hjem samarbejde som kulturel selvfølghed – en multisited etnografisk afdækning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Århus Universitet.
- Kryger, N., & Ravn, B. (2009). Reinstalling state-governed adult authority? *Nordisk Pædagogik*, 29(1), 163-173.
- Lareau, A. (1989). *Home Advantage. Social Class and Parental Intervention in Elementary Education*. London, New York, Philadelphia: The Falmer Press.
- Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods. Class, Race and Family Life*. London: University of California Press.
- Law, J. (1994). *Organising Modernity*. Oxford: Blackweel Publishers.
- Law, J. (1999). After ANT: complexity, naming and topology. In J. Law & J. Hassard (Eds.), *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Law, J. (2007). Actor Network Theory and Material Semiotics. Lokaliseret www.heterogeneities.net/publications/Law2007ANTandMaterialSemiotics.pdf.
- Massumi, B. (2002). *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham: Duke University Press.
- Massumi, B., & Zournazi, M. (2002). Navigating Movements. An interview with Brian Massumi. In M. Zournazi (Ed.), *Hope: New Philosophies for Change*. New York: Routledge; London: Lawrence and Wishart; Sydney: Pluto Press.
- Mayall, B. (Ed.). (1994). *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. London: The Falmer Press.
- Montgomery, H. (2009). *An Introduction to Childhood. Anthropological perspectives on Children's lives*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Palludan, C. (2007). *Børnehaven gør en forskel*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Palludan, C. (2012). Skolestart – et følsomt forældrearbejde. In K. I. Dannesboe, et al. (Eds.), *Hvem sagde samarbejde? Et hverdagslivsstudie af skole-hjem relationer*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

- Popkewitz, T. S. (2001). Pacts/Partnerships and Governing the parent and Child. *Current Issues in Comparative Education*, vol. 3(2), 1-9.
- Popkewitz, T. S. (2003). Governing the Child and Pedagogicalization of the Parent. In M. N. Bloch, et al. (Eds.), *Governing Children, Families and Education. Restructuring the Welfare State*. New York: Palgrave Macmillan.
- Popkewitz, T. S., & Brennan, M. (Eds.). (1998). *Foucault's Challenge. Discourse, Knowledge and Power in Education*. New York and London: Teachers College Press.
- Prout, A. (2005). *The Future of Childhood*. London and New York: RoutledgeFalmer.
- Rasmussen, K. (2009). Om barndommens institutionalisering – og noget om dens affortryllelse. In S. Højlund (Ed.), *Barndommens organisering. I et dansk institutionsperspektiv*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Ravn, B. (2008). Rationaler bag skole-hjem samarbejdet i Danmark og internationalt In N. Kryger, et al. (Eds.), *Midtvejsrapport. Skole-hjem samarbejde som kulturel selvfølgelighed – en multisited etnografisk afdækning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetssskole, Århus Universitet.
- Reay, D. (2005). Mothers' involvement in their children's schooling: Social Reproduction In Action. In G. Crozier & D. Reay (Eds.), *Activating Participation. Parents and teachers working towards partnership*. Stoke on Trent: Trentham Books.
- Seigworth, G. J., & Gregg, M. (2010). An Inventory of Shimmers. In G. J. Seigworth & M. Gregg (Eds.), *The Affect Theory Reader*. Durham & London: Duke University Press.
- Staunæs, D. (2004). *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Thorne, B. (1993). *Gender Play. Girls and Boys in School*. Buckingham: Open University Press.
- Youdell, D. (2006). *Impossible Bodies, Impossible Selves: Exclusions and Student Subjectivities*. Dordrecht: Springer.